

**ОЛЕКСАНДРА ГЛАЗОВА
ЮРІЙ КУЗНЕЦОВ**

РІДНА МОВА

6 КЛАС

ПОСІБНИК ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

ОРІЄНТОВНЕ КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНЕ ПЛАНУВАННЯ

ПЛАНИ-КОНСПЕКТИ УРОКІВ

ДО ПІДРУЧНИКА

«РІДНА МОВА»

для шкіл з українською мовою навчання

Київ - 2006

Тема уроку: **Краса і багатство української мови (Вступ).**

Мета уроку: поглибити знання про багатство української мови, звернути увагу на її милозвучність і мелодійність, розвивати спостережливість, логічне й образне мислення, пам'ять, удосконалювати культуру усного й писемного мовлення; виховувати повагу й любов до рідної мови.

Тип уроку: урок засвоєння нового матеріалу.

Обладнання: кілька видань тлумачного словника української мови, мультимедійний проектор (або кодоскоп).

ХІД УРОКУ

I. Підготовка до сприйняття нового матеріалу.

Вступна бесіда:

- У чому, на вашу думку, полягає багатство мови?
- Яким чином фіксується мовний запас? Які тлумачні словники вам відомі?
- Скільки слів може, на вашу думку, містити тлумачний словник?

*Робота біля дошки

Записати речення, визначити в словах орфограми, пояснити вживання розділових знаків. Пояснити значення виразу *багата мова*, слова *лексикон*.

1.І виходить Наталка із хати, і виносить вам кухоль води. І така в неї мова багата, хоч в словник чисту мову веди. (За Л.Забаштою.) 2. Мово рідна! Ти безконечна, могутня, глибинна. Котиш і котиш хвилі своїх лексиконів, а їм немає краю. (С.Плачинда)

СЛОВНИК. *Лексикон* – 1) Застаріла назва словника. 2) Словниковий запас людини (мовця).

II. Повідомлення теми і мети уроку. Мотивація навчання.

III. Ознайомлення з новим матеріалом, його осмислення.

РОБОТА З ПІДРУЧНИКОМ

КР Усне виконання вправ 1, 2

IV. Виконання вправ на застосування і закріплення знань.

РОБОТА З ПІДРУЧНИКОМ

КР Усне виконання вправи 3.

СР Письмове виконання вправи 4.

Визначити вжиті в переносному значенні слова у реченнях, записаних на дошці. Розкрити ці значення.

Підготовка до сприйняття нового матеріалу.

ЗАСТОСУВАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНОЇ ДОШКИ. Виконати завдання, спроектовані на мультимедійну дошку (або записані на звичайній дошці).

СЛАЙД 1

Прочитайте:

Скаже він слово, то так і здається,
що то соловейко в лузі співає.

(М.Коцюбинський.)

Своїми крутими та дебелими словами
він наче дровами вергав на всі боки.

(За Панасом Мирним.)

Дайте відповіді на запитання:

- Яку оцінку мовленню різних людей склали письменники?
- Які художні засоби для цього використали?
- Що робить мовлення людини приємним?
- Які слова в кожному з речень є ключовими?

ДОВІДКА. *Ключові (опорні) слова* - найважливіші для розуміння змісту висловлювання слова (під час вимовляння речення саме на них падає логічний наголос).

Прочитайте:

- ❖ Синоніми - багатство мови. Використання їх дає змогу висловлюватись одночасно і точно, і образно (З підручника).
- ❖ Мова в нас така багата, стільки слів у ній крилатих! (В.Дворецька.)
- ❖ Граматика української мови чітка, добре впорядкована (З підручника)
- ❖ Рідна мова – це музика й малювання (В.Овсянико-Куликовський)

Дайте відповіді на запитання:

- Які слова в кожному з речень є ключовими?
- Що дає підставу сказати про мову конкретної людини (мовця), що вона багата?
- Чи пов'язані, на вашу думку, багатство мови та її краса? Яким чином?

Ознайомлення з новим матеріалом, його осмислення.

РОБОТА З ПІДРУЧНИКОМ

КР Усне виконання вправи 5.

Виконання вправ на застосування і закріплення знань.

РОБОТА З ПІДРУЧНИКОМ

СР Письмове виконання вправи 6.

***Переказати** (усно) тричі прослуханий текст якнайближче до почутого.

Кожна мова ніжна, співуча, солов'їна, величава і могутня в рідних устах. На жаль, дехто намагається принизити нашу мову і вивищити свою. Дехто з українців з відчаю пробує рідну мову вивищити перед іншими. Це вже не дискусія, а дитяча гра в цяцьки: «Моя цяцька краща». Мові від таких цяцькогравців стає соромно. Мова потребує любові, поваги, вірності. (За В.Захарченком.)

IV. Домашнє завдання. Вправа 7.

V. Підбиття підсумків уроку.

Урок № 2

Дата _____

Зв'язне мовлення № 1

Тема уроку: **Мова і мовлення. Види мовленнєвої діяльності. Ситуація спілкування.**

Мета уроку: повторити загальні відомості про мовлення як засіб спілкування за допомогою виражальних засобів мови, про види мовленнєвої діяльності, складові ситуації спілкування; розвивати логічне й образне мислення, увагу, уяву, пам'ять, збагачувати й уточнювати словниковий запас учнів.

Обладнання: таблиці «Розділи науки про мову», «Види мовленнєвої діяльності».

ХІД УРОКУ

I. Повідомлення теми і мети уроку.

II. Аналіз матеріалу з метою узагальнення вивченого.

РОБОТА З ПІДРУЧНИКОМ

КР. Усне виконання вправи 9 (опрацювання таблиці)

РОЗДІЛИ НАУКИ ПРО МОВУ		
	НАЗВА РОЗДІЛУ	ЩО ВИВЧАЄ
1	ФОНЕТИКА	ЗВУКИ МОВИ І МОВЛЕННЯ
2	ГРАФІКА	ЗНАКИ ПИСЬМА
3	ОРФОЕПІЯ	ПРАВИЛА ВИМОВИ
4	ОРФОГРАФІЯ	ПРАВИЛА НАПИСАННЯ СЛІВ
5	ЛЕКСИКОЛОГІЯ	СЛОВА, ЇХ ЗНАЧЕННЯ, ПОХОДЖЕННЯ І ВЖИВАННЯ
6	ЛЕКСИКОГРАФІЯ	ПРАВИЛА УКЛАДАННЯ СЛОВНИКІВ
7	ЕТИМОЛОГІЯ	ПОХОДЖЕННЯ (ІСТОРІЮ) СЛІВ
8	ФРАЗЕОЛОГІЯ	СТІЙКІ СЛОВСПОЛУЧЕННЯ (ФРАЗЕОЛОГІЗМИ), ЇХНЄ ЗНАЧЕННЯ І ВЖИВАННЯ
9	БУДОВА СЛОВА	ЗНАЧУЩІ ЧАСТИНИ СЛОВА
10	СЛОВОТВІР	СПОСОБИ ТВОРЕННЯ СЛІВ
	ГРАМАТИКА:	
11	МОРФОЛОГІЯ	ЧАСТИНИ МОВИ
12	СИНТАКСИС	СЛОВСПОЛУЧЕННЯ, РЕЧЕННЯ
	ПУНКТУАЦІЯ	ПРАВИЛА УЖИВАННЯ РОЗДІЛОВИХ ЗНАКІВ
13	ЛІНГВІСТИКА ТЕКСТУ	ТЕКСТ, ЙОГО ЗМІСТ І БУДОВУ
14	СТИЛІСТИКА	СТИЛІ МОВЛЕННЯ
15	РИТОРИКА	ЗАКОНИ КРАСНОМОВСТВА

РОБОТА З ПІДРУЧНИКОМ

СР Письмове виконання вправи 10.

КР Опрацювання теоретичного матеріалу (с.15).

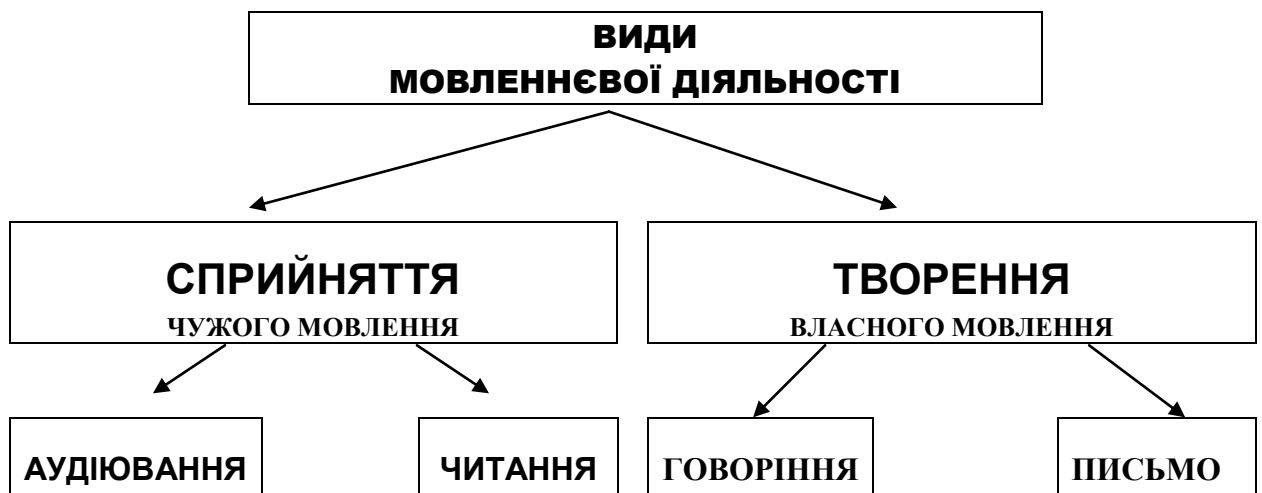
Опрацювання таблиці «Мовлення усне, писемне; монологічне, діалогічне».

КР Усне виконання вправи 11 (з попереднім опрацюванням таблиці «Види мовленнєвої діяльності»).

ПРОБЛЕМНА СИТУАЦІЯ.

Як правильно сказати -

Словник рідної мови чи *Словник рідного мовлення?*

ІІІ. Виконання вправ на застосування узагальнених знань.

РОБОТА З ПІДРУЧНИКОМ

КР Усне виконання вправи 12.

* Робота біля дошки.

Записати речення. Пояснити, як пов'язані мова і мовлення.

Треба твердо знати свою мову і любити прекрасне рідне мовлення. (Ф.Гладков.)

*Пояснювальний диктант.

Пояснити, про які види мовленнєвої діяльності йдеться в кожному з речень. До

яких видів мовленнєвої діяльності ви вдаєтесь у процесі роботи над диктантом?

1. Говори з кимось поменше, а з собою побільше. 2. Що написано пером, не виволочиш волом. 3. Розумну річ приємно слухать. 4. Що вимовиш язиком, того не виб'єш і кілком. 5. Умієш говорити – умій і слухати. (Нар.творч.)

Аналіз матеріалу з метою узагальнення вивченого.

РОБОТА З ПІДРУЧНИКОМ

КР. Опрацювання теоретичного матеріалу (с. 17).

Виконання вправи 13 (опрацювання таблиці «Ситуація (умови) спілкування» і виконання ситуативних вправ).

ПРОБЛЕМНА СИТУАЦІЯ.

Як правильно сказати (у якій із колонок подано правильні вирази)?

Лист не знайшов адресата, лист повернувся назад. Адресувати школі (до школи)

Лист не знайшов адресанта, лист повернувся назад.. Адресувати у школу.

*

Виконання вправ на застосування узагальнених знань.

СИТУАТИВНЕ МОДЕЛЮВАННЯ

Розігрування складених у парах діалогів.

Застосування методу включає такі етапи:

- учитель пропонує учням ситуативну вправу (в її умові окреслено ситуацію спілкування), бажано, щоб ролі вони вибрали самі;
- протягом 2-3 хв учні збираються з думками, обмірковують репліки;
- учні «проговорюють» складений ними діалог;
- усі учні класу обговорюють прослухане.

СИТУАТИВНІ ВПРАВИ:

1. На шкільному подвір'ї зустрілися шестикласник і випускник школи, який прийшов до свого колишнього класного керівника. Цей учитель зараз навчає шестикласника мови. Він не має сьогодні уроків, тому зустріч не відбулася. Випускник розпитує шестикласника, як справи у вчителя, які класи він веде, де й коли можна з ним зустрітися наступного тижня.

2. В учительській зустрілися досвідчений учитель математики та молоденька вчителька історії, для якої цей навчальний рік – перший. Молоду вчительку призначено керівником шостого класу. Старший колега дає дівчині поради: як знайомитися з учнями та їхніми батьками, як побудувати й провести перший урок, як спілкуватися з школярами в позаурочний час.

3. Повернувшись зі школи, шестикласник зустрів удома... свого улюбленого кіноактора, який несподівано для нього виявився однокласником його батька. Виявляється, на сьогодні актор був запрошений у гості, проте батьки хлопчика затримуються на роботі. Хлопець розпитує гостя про їхню з батьком шкільну дружбу, про найбільш яскраві спогади дитинства, найулюбленіші ролі тощо..

МІКРОФОН. Запропонувавши класові у ролі уявного мікрофона будь-який предмет (ручку, олівець, пенал), учитель пропонує всім по черзі розкрити значення прислів'я:

Кажи не все, що знаєш, але завжди знай, що говориш.

Відповіді не коментуються і не оцінюються.

Диктант із коментуванням

1. Розмова подібна до споруди, яку вибудовують спільними зусиллями (А.Моруа). 2. Слід говорити голосно, щоб вас почули. Треба говорити тихо, щоб вас вислухали (П.Клодель). 3. Чим більше ви скажете, тим менше люди запам'ятають (Ф.Фенелон). 4. Стриманій мудрості я віддаю перевагу перед балакучою дурістю (Цицерон).

IV. Домашнє завдання. Вправа 14.

V. Підбиття підсумків уроку.

Підсумкова бесіда:

- Як пов'язані мова і мовлення?
- Що таке мовлення?
- Яка мета усного мовлення? писемного?
- Що таке мова?
- Розкрити значення виразів: *опанувати мову; мати бездоганне мовлення.*
- Чи може мова розвиватися без мовлення? Навести приклади «мертвих» мов. (При потребі зміст терміну *мертві мови* з'ясувати за словничком термінів у кінці підручника).
- Чи може мовлення існувати без мови?
- Які основні види мовленнєвої діяльності вам відомі?
- Яким чином види мовленнєвої діяльності можуть поєднуватися? Навести приклади зі шкільного навчання.
- До яких форм мовленнєвої діяльності ви вдаєтеся на

- кожному уроці? У процесі виконання домашніх завдань?
- Що вам відомо про таку форму мовлення, як *діалог*? *монолог*?
 - Кого називають *адресатом* мовлення? *адресантом*?

ПОВТОРЕННЯ, УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА ПОГЛИБЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ (5 год)

Урок № 3

Дата _____

Тема уроку: **Словосполучення і речення. Головні і другорядні члени речення. Однорідні члени речення. Просте і складне речення.**

Мета уроку: повторити вивчене про словосполучення, його будову, змістовий і граматичний зв'язок між словами в словосполученні; про речення, його будову, види речень за метою висловлювання та емоційним забарвленням, за кількістю граматичних основ (просте і складне речення), головні і другорядні члени речення, однорідні члени; удосконалювати пунктуаційні вміння й навички; розвивати увагу, пам'ять, культуру усного й писемного мовлення.

Тип уроку: урок повторення вивченого.

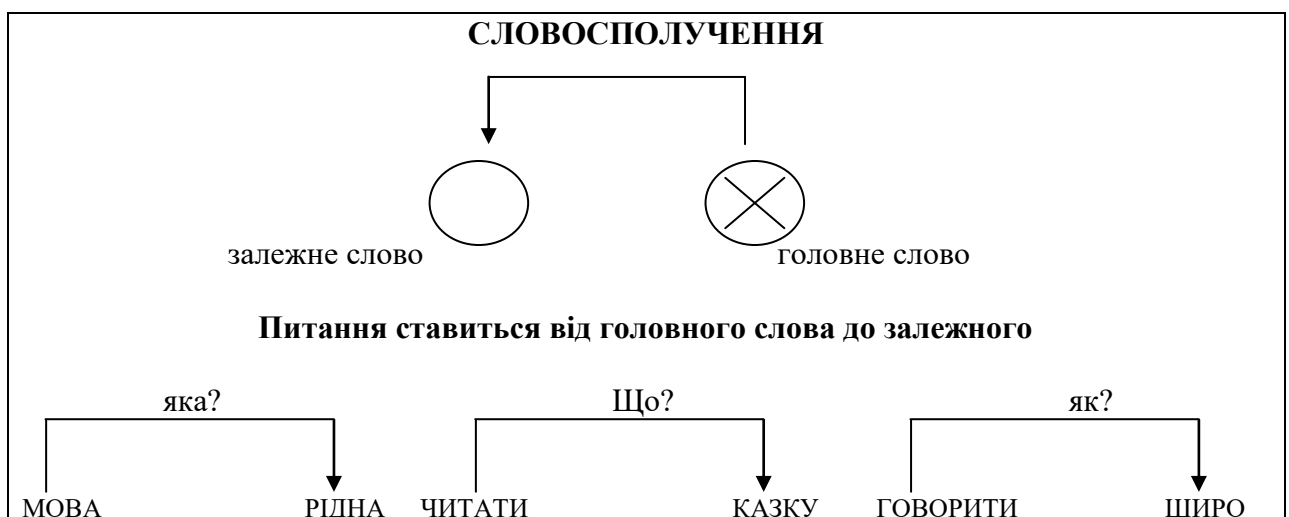
Обладнання: таблиці «Словосполучення», «Види речень», «Однорідні члени речення», «Розділові знаки між однорідними членами речення», мультимедійна дошка.

ХІД УРОКУ

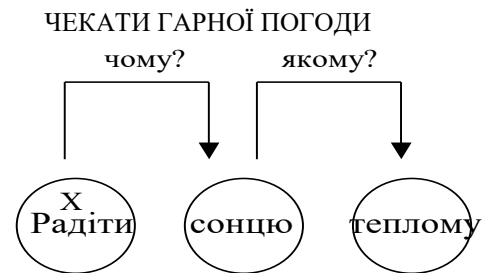
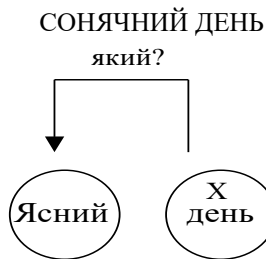
I. Повідомлення теми і мети уроку.

II. Повторення ключових питань теми.

КР Опрацювання таблиці «Словосполучення»

Словосполучення непоширені і поширені

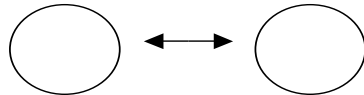

Не є словосполученнями

слова, з'єднані сполучниками, рівноправні, незалежні одне від одного:

підмет і присудок

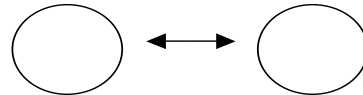
(СОНЦЕ СВІТИТЬ)

однорідні члени

речення

(ДЕРЕВА І КУЩІ)

Бесіда:

- Що називається словосполученням?
- Як пов'язуються слова у словосполученні?
- Як визначити в словосполученні головне і залежне слова?
- Чому словосполучення не утворюють підмет і присудок? Однорідні члени речення? Самостійна і службова частини мови (іменник з прийменником, дієслово з часткою *не*)?

Робота біля дошки. Записати речення, вичленувати в ньому словосполучення. Визначити в кожному головне й залежне слова.

Вересень у рідному селі пахне перестиглими сливками. (С.Пушик.)

III. Виконання вправ на повторення.

РОБОТА З ПІДРУЧНИКОМ

КР Письмове виконання вправи 15.

Усне виконання вправ 16, 17.

Повторення ключових питань теми.

СР Опрацювання таблиці «Види речень за метою висловлювання. Види речень за емоційним забарвленням. Види речень за будовою» (с. 20-21)

Виконання вправ на повторення.

ЗАСТОСУВАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНОЇ ДОШКИ. Виконати завдання, спроектовані на мультимедійну дошку (або записані на звичайній дошці). Викликаний до дошки учень уписує пропущені літери, визначає в словах орфограми та обґрунтовує написання слів. Інші учні з місця виконують зазначені на слайді завдання.

СЛАЙД 1

* Уставте пропущені літери.

1. До квіток сх..лились квіти. (Б.Грінченко). 2. А скільки коштує квітка? Не знаю. Сп..тайте у сонця. (Л.Костенко). 3. Квітка прокидаєт..ся, росами вм..ваєт..ся. (А.М'ястківський.) 4.Літ..чко, літо, де твої квіти? (М.Познанська.) 5. В..рни ж мої квітон..ки! (С.Руданський).

Визначте вид кожного з речень:

- за метою висловлювання;
- за емоційним забарвленням.

Прочитайте речення, правильно їх інтонуючи.

ДОВІДКА. *Інтонація* – мелодійна особливість мовлення, що полягає у змінах тону й сили звуків і слугує для передачі змістових та емоційних відмінностей висловлювання. За допомогою інтонації увиразнюють мету висловлювання (розповідь, запитання, спонування), передають ставлення до висловлюваного.

*Уставте пропущені літери. Поставте розділові знаки в кінці речень.

1. Ти вір..ш в казку Стр..вай Посидь Ти віриш Вір же І ні на хвилию не пох..тнись (Б.Олійник.) 2. І знов наді мною майнуло чародійство казки (М.Стельмах.) 3. Не раз хлоп'я рівняло казку до ж..ття, а ж..ття до казки (Панас Мирний). 4. Якого дива не було у тих казках (Л.Забашта.)

Визначте вид кожного з речень:

- за метою висловлювання;
- за емоційним забарвленням (відповідно до поставлених розділових знаків).

Прочитайте речення, правильно їх інтонуючи. Зверніть увагу на дотримання пауз.

ДОВІДКА. *Пауза* - перерва у мовленнєвому потоці, в артикуляції органів мовлення. У писемному тексті паузі відповідають розділові знаки.

РОБОТА БЛЯ ДОШКИ

Записати речення, підкреслити в кожному граматичну основу. Визначити речення з двома головними членами (двоскладні) та з одним головним членом (односкладне).

1. Пришкандибала осінь по стерні. (Л.Костенко.) 2. Листопадом запахло. (О.Максимчук.) 3. Тиша, Озеро. Туман. (А.Ковальчук.) 4. І гнеться дерево від плоду. (М.Рильський.) 5. Каміння. Незабудки. Верес. (М.Доленго.)

РОБОТА З ПІДРУЧНИКОМ

КР Усне виконання вправи 18.

Повторення ключових питань теми.

Опрацювання таблиць «Однорідні члени речення» та «Розділові знаки при однорідних членах речення».

Однорідні члени речення	Приклади	На яке питання відповідають
Однорідні підмети	<u>Гуси</u> й <u>качки</u> тільки починають переліт. (М.Стельмах.)	ПОЧИНАЄ ПЕРЕЛІТ ХТО?
Однорідні присудки	Осінь <u>ходить</u> , яблука <u>золотить</u> . (М.Рильський.)	ОСІНЬ ЩО РОБИТЬ?
Однорідні додатки	Листя з <u>дуб</u> і <u>беріз</u> осипається (Янка Купала).	ОСИПАЄТЬСЯ З ЧОГО?
Однорідні означення	Сади <u>шумливі</u> і <u>духмяні</u> холодна осінь роздягла. (В.Сосюра.)	САДИ ЯКІ?
Однорідні обставини	<u>Чисто</u> , <u>щедро</u> , <u>шепітливо</u> горнеться трава. (Т.Майданович.)	ГОРНЕТЬСЯ ЯК?

РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ В РЕЧЕННЯХ З ОДНОРІДНИМИ ЧЛЕНАМИ

КОМА СТАВИТЬСЯ			КОМА НЕ СТАВИТЬСЯ
НЕ ПОЄДНАНІ СПОЛУЧНИКАМИ	ПОЄДНАНІ ПРОТИСТАВНИМИ СПОЛУЧНИКАМИ <i>А, АЛЕ, ТА</i>	ПОЄДНАНІ ПОВТОРЮВАНИМИ СПОЛУЧНИКАМИ	ПОЄДНАНІ НЕПОВТОРЮВАНИМИ СПОЛУЧНИКАМИ <i>І (Й), ТА</i>
<p>Дозріли <u>жито</u>, <u>пшениця</u> (А.Качан)</p> <p><u>Шумить</u>, <u>хитається</u> колосся. (В.Сосюра).</p> <p>Люблю <u>широкий</u>, <u>рідний</u>, <u>тихий степ</u>. (Л.Глібов.)</p>	<p>Багатство не <u>в майні</u>, а <u>в гідності</u>.</p> <p>Господарський хліб <u>не білий</u>, але <u>ситний</u>.</p> <p>Трудова копійка <u>мала</u>, та <u>тяжка</u>. (Народна творчість)</p>	<p>Працею людина і <u>сильна</u>, і <u>красива</u>. (О.Гончар.)</p> <p>Ми ціну знаємо і <u>хліба</u>, й <u>солі</u> (М.Стельмах)</p> <p>Роботу роблять і <u>умінням</u>, і <u>терпінням</u> (Народна творчість)</p>	<p><u>Воля</u> і <u>труд</u> достаток дають (Народна творчість)</p> <p><u>Багато</u> та <u>широко</u> ми всі працювали. (С.Черкасенко.)</p> <p>Сорочку мати вишила мені <u>червоними</u> і <u>чорними</u> нитками. (Д.Павличко.)</p>

- Які члени речення називаються однорідними?
- Які розділові знаки ставляться між однорідними членами речення?
- Чи ставляться коми, якщо однорідні члени пов'язані неповторюваними сполучниками *і, та*? Навести приклади.
- Чи ставиться кома між однорідними членами, пов'язаними протиставними сполучниками *а, але (та)*? Навести приклади.
- Чи ставляться коми між однорідними членами, пов'язаними повторюваними сполучниками? Навести приклади.

Виконання вправ на повторення.

Робота біля дошки

Записати речення, підкреслити в кожному всі члени речення. Визначити однорідні члени, пояснити вживання розділових знаків.

1. Осінній вітер одгуляв, затих. (Л.Костенко.) 2. Вітер злий, а не грайливий. (І.Ткач) 3. Шумлять мені берези і дуби. (Л.Костенко.) 4. І сади, і стежки листопад усі поприсипав. (С.Бабій.)

1. Чую здалеку і зблизька передзвони голосів. (П.Тичина.) 2. Сільце невелике, але мальовниче. (О.Гончар.) 3. Простелилися дороги через поле, ліста кручі. (К.Мандрик.) 4. І людські, і пташині мовчать голоси (М.Рильський).

РОБОТА З ПІДРУЧНИКОМ

КР Усне виконання вправи 19.

Попереджувальний диктант.

Визначити й підкреслити однорідні члени

ВИПЕРЕДЖУВАЛЬНЕ НАВЧАННЯ.

Між неоднорідними означеннями (вони характеризують предмет з різних боків) кома не ставиться:

А матусині теплі руки, ніби промені сонця, манять. (О.Довгоп'ят.) *Нехай не буде того зілля на наших батьківських полях!* (С.Руданський).

речення.

1. Цвітуть за тином настурції, тюльпани і жоржини. (В.Вдовиченко.) 2. Квітнуть, дихають троянди. (О.Олесь.) 3. З городів запахло чорнобривцями, соняшниками, прив'ялими нагідками. (М.Стельмах.) Світить, та не гріє сонце золоте (Я.Щоголів).

РОБОТА В ПАРАХ

Учитель, об'єднавши учнів у пари, пропонує виконати завдання спочатку на чернетках одноосібно, потім обговорити виконане удвох, можливо, внести виправлення (на виконання завдання відводиться 3-5 хв). Після досягнення згоди кожна пара повідомляє класу результат своєї роботи (зачитує речення й обґрунтовує вживання/невживання розділових знаків).

ЗАВДАННЯ. Переписати речення, розставити розділові знаки. Однорідні члени речення підкреслити (розділові знаки для зручності не знімаємо).

I.1. Я вперше побачив і постать Богдана, і древню Софію, і місто в каштанах (Д.Луценко). 2. Не пісні вже народ просив, а діла (Ц.Норвід). 3. Не люблять кайданів і слово, і ідея (М.Рильський).

II.1. Твори добро невтомно і недремно (Т.Севернюк). 2. До людей неси і посмішку, і сміх, і розраду, і пораду (М.Стельмах). 3. Ми бідні, але гідні (Наодна.творчість).

III.1. Здавна люди обмінювали, продавали, купували потрібні для життя речі (В.Супруненко). 2. Чумаки привозили з Півдня та Сходу не тільки сіль та рибу, а й ліки, книги. (О.Ільченко.) 3. Чумацький Шлях уособлював довгу, безкінечну дорогу чумаків (В.Ужченко).

IV. 1. Люблю я день і поклоняюсь грому (А.Малишко). 2. Шукаю вже

не щастя, а поради (В.Грінчак). 3. Вірилось у людей, в талант, в науку, в свої сили. (С.Васильченко).

V. 1.Йдеться в «Кобзарі» і про гайдамаків, і про Підкову, і про Гамалію (Б.Грінченко). 2. Лякатися треба сірості, а не бурхливої відваги (О.Гончар).3. Цю віру не зламали, не скарали (П.Перебийніс).

РОБОТА З ПІДРУЧНИКОМ

КР. Письмове виконання вправи 20.

ДИКТАНТ З КОМЕНТУВАННЯМ

Визначити однорідні члени речення. Вказати складні речення, підкреслити в них граматичні основи..

1. Зачервоніла горобина, зирнула осінь з-за плеча. (В.Крищенко.) 2. Вулицями вже бігала осінь, смітила листям, уціляла в голови перехожих каштанами й горіхами, розгортала обрії. (Л.Перлулайнен.) 3. Вітер плаче, вітер віє, дощ осінній дрібно сіє. Жовкне листя, в'януть квіти, скрізь калюжі поналито. (К.Перелісна.) 4. Поля озивалися передзвоном колосся, а луги бриніли квітами. (А.Пашкевич.)

Робота біля дошки.

Записати речення, підкреслити однорідні члени речення, визначити узагальнювальне слово (словосполучення) при них. Яким членом речення є узагальнювальне слово? В одному з речень підкреслити всі члени речення.

1. Ми садили ліс у полі: і дубочки, і тополі, і осіку, і ліщину, і червону горобину. (М.Стельмах). 2. І не спиться нікому: **ні людям, ні квітам.** (О.Довгоп'ят.) 3. Усі-усі навколо трудяться: і птах, і річка, і бджола.

ВИПЕРЕДЖУВАЛЬНЕ НАВЧАННЯ.

Ні – ні - єднальні сполучники [не сплутувати із заперечною часткою **ні**]: *В селянській душі не умрут ні волошки, ні поле* (Д.Фальківський). *Слизняк не виросте ні лебедем, ані орлом* (Г.Кирпа).

Коли два слова, з'єднані повторюваними сполучниками **ні – ні** або **і - і**, становлять фразеологічний вислів, кома між ними не ставиться: *ні в тих ні в сих; ні світ ні зоря; ні пуху ні пера; ні мертвий ні живий; і сміх і*

(В.Терен.)

| *гріх; і туди і сюди.*

IV. Домашнє завдання. Вправа 21.

V. Підбиття підсумків уроку.

Урок № 4

Дата _____

Тема уроку: **Звертання. Вставні слова. Розділові знаки у реченнях зі звертаннями і вставними словами**

Мета уроку: повторити вивчене про звертання і вставні слова, уживання розділових знаків у реченнях зі звертаннями і вставними словами; формувати вміння правильно інтонувати ускладнені звертаннями і вставними словами речення, розставляти у таких реченнях розділові знаки, розрізняти вставні слова та однозвучні з ними члени речення, вживати звертання і вставні слова у власному мовленні; розвивати логічне й образне мислення, культуру усного й писемного мовлення.

Тип уроку: урок повторення вивченого.

Обладнання: роздавальний матеріал.

ХІД УРОКУ

I. Перевірка домашнього завдання.

Робота біля дошки

Записати речення. Вичленувати з них 2-3 словосполучення, визначити в них слова головне й залежне. Підкреслити в реченнях усі члени речення. Пояснити розділові знаки. Охарактеризувати речення з опорою на таблицю (с.20-21).

1. Ріс у зеленому лісі дуб велетенський, високий. (Б.Грінченко). 2. Я покажу тобі, де стояв цей дуб! (М.Старицький).

Виконання завдань за картками.

КАРТКА 1¹

¹ Для зручності розділові знаки у реченнях тут і далі у картках не знято.

Переписати, розставляючи пропущені розділові знаки та вставляючи пропущені літери. Підкреслити однорідні члени речення.

1. Осінь усміхаєт..ся, зітхає. (Є.Гуцало.) 2. З гілок тополь злітає листя, кружляє й падає до ніг. (Н.Забіла.) 3. Все зм..те на шляху своїм осінь, степ оголить, підпалить сади. (Л.Тендюк.) 4. З вітром злинули під хмари сірі гуси і качки. (С.Черкасенко.) 5. Вчит..ся вер..сень ч..тати, вчиться літери складати. (О.Сенатович.) 6. Знов ідуть до школи діти і сідають за книжки. (Н.Забіла.)

* Виписати слова з орфограмою «Літери з-с у префіксах з- (с-).

КАРТКА 2

Переписати, розставляючи пропущені розділові знаки та вставляючи пропущені літери.

Народна творчість б..реже імена б..гатьох б..гатирів: Котигорошка, Свято гора, Кирила Кожум'яки. Б..гатирі ж..ли заради в..ликих подвигів, охороняли землю від зміїв та іншого темної сили. Усі вони були об'єднані бажанням служити Батьківщині. Сила кожного б..гатиря сягала і з..много, і підземного царств. (З кн. «Українська міфологія»)

* Визначити речення з узагальнювальним словом при однорідних членах. Підкреслити в ньому всі члени речення.

КАРТКА 3

Переписати, розставляючи пропущені розділові знаки. Визначити й підкреслити в реченнях головні члени. Вказати речення прості та складні.

1. Яюсь у лісі я побачив, як виринає з ґрунту гриб. (П.Перебийніс.) 2. Ростуть опеньки у тумані серед сононок і беріз. (Л.Костенко.) 3. Люблю восени по коліна ходити в листі, коли так гарно червоніє калина, пахнуть опеньки. (М.Стельмах.) 4. Вже скоро відгримлять дубів червоні дзвони, і клаптями вогню з них листя облетить. (Є.Гуцало.)

*Виписати слова з орфограмою «Літери е, и, що позначають ненаголошені голосні звуки в коренях слів».

КАРТКА 4

Переписати, розставляючи пропущені розділові знаки. Визначити й підкреслити в реченнях головні члени. Вказати речення прості та складні.

1. Полум'яне листя сипле жовтень. (І.Драч.) 2. Полетіли в світ лелеки так далеко! (Є.Лещук.) 3. Над струмком спинився *олень*, прислухається, тремтить. (Олександр Олесь). 4. Як сонечко сміється, то любо всім живеться. Комаха, звір, стебло радіють, веселяться, до праці бадьоряться. (С.Черкасенко.) 5. Хоч і тепло ще, та осінь вже підходить жартома. (Н.Забіла.)

- Підкреслити у реченнях однорідні члени.
- У виділеному слові поставити наголос.

II. Повідомлення теми і мети уроку.

III. Повторення ключових питань теми

РОБОТА З ПІДРУЧНИКОМ

КР Усне виконання вправи 22.

Бесіда:

- Що називається звертанням?
- Які звертання називаються непоширеними? Поширеними?
- Які розділові знаки ставляться у реченнях зі звертаннями? Як вибір розділового знака залежить від інтонації?
- Чи є звертання членом речення?

IV. Виконання вправ на повторення.

РОБОТА З ПІДРУЧНИКОМ

СР Письмове виконання вправи 23.

КР Письмове виконання вправи 24.

Диктант із коментуванням.

Визначити в реченнях звертання і вставні слова. Яка роль вставних слів у мовленні? Підкреслити в реченнях члени речення. Чи є членами речення звертання і вставні

ПРОБЛЕМНА СИТУАЦІЯ

Як відрізнити вставне слово від однозвучного з ним члена речення?

слова?

1.Вересню, виглянь з імли, хмарку
злови за даллю! (К.Дрок.) 2. А хлібам
колосистим, здається, немає кінця!
(Д.Луценко). 3.Ти не дихай, осене,
здаля сніговою хмарою на мене!
(П.Перебийніс).4.Справді, я потребу
вав повітря (М.Коцюбинський).

РОБОТА З ПІДРУЧНИКОМ

КР Письмове виконання вправи 25 (з попереднім опрацюванням таблиці «Слова, які не є членами речення»)

КР Усне виконання вправи 26 (з попереднім опрацюванням таблиці «Вставні слова...»)

РОБОТА В ПАРАХ

Учитель об'єднує учнів у пари, ознайомлює із завданням і пропонує виконати завдання спочатку на чернетках одноосібно, потім обговорити виконане удвох, можливо, внести виправлення (на виконання завдання відводиться 2-3 хв). Після досягнення згоди кожна пара повідомляє класу результат своєї роботи (зчитує речення й обґрунтовує вживання розділових знаків).

ЗАВДАННЯ. Переписати речення, розставляючи пропущені розділові знаки. Підкреслити в реченнях члени речення.

І.1.Ти впізнав мене, лісе! (Я.Камінецький.) 2. А у тебе, шовковице, ягоди чорненькі! (І.Семененко.) 3. Сива осене, ти, будь ласка, нагадай мені присмак весни! (І.Войтюк)

Порівняйте:

На щастя , пого да була хмарна і подорожні не зазнали спеки. П.Куліш.	На щастя і лубов я маю право. Л.Горлач.
Кажуть , обличчя людини – то дзеркало її душі. (А.Мороз.)	Кажуть люди, що судьба мені така. А.Малишко.

II. 1. Ти стоїш на узбіччі дороги, калино (Є.Гуцало.) 2. Та, напевно, стоїть біля рідного ганку червона калина. (С.Бражник.) 3. Не із землі ти, видно, дубе, а із душі моєї ріс. (В.Заєць.)

III. 1 Минає літо, дядечку. (Леся Українка.) 2. Де так, сину, довго забарився? (М.Стельмах). 3. Розвіють ся, либонь, ці тучі (М.Пасічник.)

IV.1.Ти не цілуй мене, вітре! (В.Осадчий.) 2. Цієї ночі, може, сніг впаде. (О.Забужко.) 3. Ти привези мені, будь ласка, пшеничну зірочку з небес (П.Перебийніс).

УСКЛ. V.1.Живи, світи, моя надіє! (В.Малишко.) 2. Розступіться, горе та біда, дайте щастю й радості дорогу. (М.Луків.) 3. Ясна річ, наруги не витримує жодне серце. (Є.Концевич.)

РОБОТА З ПІДРУЧНИКОМ

КР. Усне й письмове виконання вправ 28, 29.

Попереджувальний диктант.

I.1. Одним із символів України, без сумніву, стала біла хата. (З підруч.) 2. Криничку ручай прив'язав, щоб за клином гусиним вона не знялася, бува, у заморські краї. (Б.Остапенко.) 3. Співає дзвін на всю околицю. І все живе, здається, молиться. (С.Андрущак.)

II.1. Та що це, Дмитре, коїться із нами? (А.Бортняк.) 2. Ліс був осінній, отже, прозорий. (Ю.Яновський.) 3. Так минули прудкобіжно, може, дні, а може, тижні. (Н.Забіла.)

Диктант із коментуванням.

I. 1. На жаль, помирають герої, на

щастя, ще є патріоти. (А.Камінчук.) 2.
Десь далеко чуються зозулі. Отже, є
надія на життя! (А.Камінчук.) 3. Було
тій Анні, може, десять рочків.
(Л.Костенко.)

II. 1.Панно Катрусенько, де Ваша
праця? (О.Забужко.) 2.І, напевно,
наші бджоли залітали аж туди, де
цвіло гречане поле. (Д.Павличко.) 3.
Ще й, звісна річ, розкажую не все я.
(Л.Костенко.)

V. Підбиття підсумків уроку.

VI. Домашнє завдання. Вправа 30 (за варіантами).